

Ètica, virtuts, un discurs tronat?

Gonçal Mayos i Solsona

Parlar d'ètica no sembla gaire actual (potser no ho ha estat mai), això no obstant els intel·lectuals tornen a usar aquest mot. Paral·lelament a la quasi total desaparició de la paraula en el carrer i en la vida quotidiana (excepte algun cartell o discurs electoral), la problemàtica ètica es torna a presentar com a apressant, si bé, només en els cercles *cults*.

Hi ha hagut un llarg i conscient oblit. La qüestió ha estat desplaçada per la consideració de les necessitats "estratègiques" del moment o la pretesa lluita alliberadora contra tota moral. I curiosament, l'esllanguiment de la bel·ligerància social no ha significat una revitalització dels punts de vista ètics: l'absència de tota perspectiva ètica —sobretot col·lectiva però també individual— ha anat augmentant, en especial en els sectors socials i intel·lectuals que han estat inclosos, un xic arbitràriament, dintre de la "postmodernitat".

Aquests sectors semblaven coincidir en una certa "descreença" de tota norma moral universal o tradicional. Com un més dels "grans metarelats

moderns", la moral tradicional i, per extensió, tota moral en majúscules, havia de ser deixada de banda. La consigna no era tant combatre el discurs moral (com en passats moments de militància) sinó oblidar la qüestió.

La fal·làcia de la descreença

Així, tant en els cercles marginals com en la societat més *al·loro*, no es tractava de contradir les normes socials comunes o tradicionals; més aviat calia desmarcar-se d'un discurs o d'un "comportar-se" d'acord amb les normes —fossin les que fossin—. Ens explicarem millor: de normes comunament acceptades, n'hi continuen havent. Hi ha (i cada vegada més) un mimetisme respecte a grups o mitjans de comunicació que imposen el seu model com una certa "norma". Subsisteixen, en un grau notable i en tots els cercles, les normes socials més comunes i més tradicionals. La gent, més enllà del petit àmbit de dissidència, les continua observant en un grau superior a altres moments recents. Tot continua pràcticament igual, si no fos pel matís que ara comentarem i que per-

met el miracle de la novetat dintre de la continuïtat que proposava Lampedusa.

Com hem dit, hi ha normes i modes —seguides sovint estrictament—, però ningú no s'hi implica activament, ningú no s'hi *compromet*. Continuen les normes però falta el discurs normatiu. Perviu —en un grau superior a l'aparent— la moral o el comportament més amoral tradicionals, amb l'absència de la també tradicional mala consciència o defensa convençuda. En definitiva, hi ha descreença del metarelat (el discurs ètic justificador), però el comportament real no s'allunya gaire del que se solia emparar en aquell metarelat.

Naturalment, alguns aspectes de la moral tradicional moren (per exemple, el tipus de relació familiar i amorosa o les actituds davant la carrera de la vida). Però on hi ha un gran canvi és en la manera com hom viu o s'explica a si mateix les coses que fa. Es rebutja conscientment l'argumentació típica de l'ètica; es rebutja tant com es pot la implicació personal amb el que hom fa. Es fa, però, immediatament, s'insinua que es podia no haver fet així o que un no s'ho creu gaire. Aquesta in-

sinuació sol comportar una disculpa immediata i una notable tranquil·litat de consciència. El que més preocupa és que algú pugui pensar que hi ha una acceptació més o menys activa o de consciència en el que hom fa o en el "rotllo" on està.

Certament, aquests fets poden explicar-se a partir de l'impuls (amb el qual simpatitzem) de rebuig de tota alineació personal en un *constructe* normatiu extern. Hom es resistiria així a deixar-se embarcar alegrement en una moral —sempre sospitosa— que coarta la pròpia personalitat i els propis valors. Paral·lelament, hom veuria de manera molt pessimista la possibilitat de trobar o crear una moral no sospitosa, que no acabés en una nova alienació. Ens guardarem de criticar aquests punts de vista que toquen el cor de la problemàtica actual en el camp de l'ètica. Només volem mostrar una paradoxa i una fal·làcia en la mentalitat que hem descrit.

Ens interessa remarcar la paradoxa que és implícita en el fet de complir estrictament unes normes inspirades per grups o mitjans líders tot afirmant que es "passa" d'aquests "rotllos". I no ens serveix la constatació que —quan ningú no mira, per dir-ho així— hom intenta "saltar-se" el màxim de normes. Això s'ha fet sempre i no es mostra de cap comportament especialment ètic o coherent. La fal·làcia rau en què hom creu superar l'alienació, que pot significar el creure's conscientment tota normativa, només repetint mil vegades el que una normativa —més o menys institucionalitzada— sospitem que aquí hi ha un tipus d'alienació molt similar al que hom pretenia evitar.

Per una virtut no subjectiva?

Situada així la qüestió, és interessant fer referència a un llibre recentment traduït i que ha provocat rebombori en les aigües del pensament ètic. Es tracta de l'obra del professor nord-americà Alasdair Macintyre *Tras la virtud*. Aquest llibre planteja el problema actual de l'ètica amb claredat i contundència notables. La seva hipòtesi de partida voreja la provocació, ja que implica que en la història del pensament moral hi ha hagut un error cabdal que dura tota la modernitat. Aquest fet, el desmarcar-se de la trajectòria moderna de l'ètica, ens du a preguntar-nos si li escau l'adjectiu postmodern. La resposta no és fàcil perquè la seva proposta va en un sentit contrari a tot el que hem dit. Macintyre vol superar el plantejament modern, però pensa sobretot en la grega i en Aristòtil.

Com diu el títol, es tracta d'anar a la recerca de la virtut, de tornar a fer possible un tipus d'ètica basada en la doctrina de les virtuts. Aquesta, però, només és possible quan hi ha un consens social total, que permeti definir la virtut com aquella qualitat o excel·lència que tendeix vers el bé comú —definit per aquell consens, és clar. Macintyre es lamenta que aquest consens s'hagi perdut amb el sorgiment de la subjectivitat moderna, i, per tant, d'un *relativisme* subjectivista.

Plantejades així les coses, ens sembla que l'actual situació és un desenvolupament més d'aquesta subjectivització. Ara s'arriba al punt que hom es nega ja a comprometre's amb qualsevol norma o comportament —i això encara que fàcticament s'actui d'acord amb unes normes. Com hem vist, sempre es busca deixar una possible sortida a la pròpia subjectivitat ("ara faig això, però no m'hi comprometo"). És clar, que en una situació així, no solament ha desaparegut tota possibilitat de consens social, sinó, fins i tot, de la més mínima coherència o responsabili-

tat. Aquesta darrera paraula està hibida i, quan es menciona la primera es fa amb un sentit tan flexible que l'única coherència rau en el no promís i en deixar sempre oberta la porta a un canvi radical de comportament.

Sembla clar que tot concepte de virtut implica una mínima coherència i responsabilitat. S'entén, doncs, aquesta paraula sigui avui pràcticament inexistent en amplis cercles cintyre proposa un tipus de virtut culada a contextos que ell anomena "pràctics". Es tracta d'àmbits menys parcials o petits, en els quals ha aquest consens respecte al bé. L'exemple d'una partida d'escacs, està molt clar que vol dir ser un "tuós" dels escacs i, alhora, el que "guanyar bé" —correctament o, almenys, amb respecte— als escacs. Per tant, no considerarem que "juga bé" a escacs aquell que, tot i saber moure certa eficàcia les peces, guanya enganyos. En aquest cas, són inescapables la virtut —com a excel·lència— la capacitat de saber moure les peces —i la virtut —com a respecte a les regles i l'esperit del joc. Un altre exemple, molt actual, podria ser el dels atletes a les Olimpíades. Aquí, tot i que cada competidor té el seu propi objectiu i el seu propi respecte a la regla, el respecte a la regla és un problema.

Roman el mateix problema

L'intent d'edificar una nova moral amb autèntica influència social a partir d'aquests tipus de pràctica i aquest sentit de virtut sembla un projecte realment difícil. Una cosa és dir més o menys d'acord la comunitat intel·lectual sobre la bondat d'una finició i una altra seria que aque-

l'impuls de virtut proliferés socialment i que la virtut "premoderna" semblés de nou recuperable. La història no tenim reculades i, per tant, difícilment hi podrà haver una confluència de virtut "pre i postmoderna". El problema resta en el mateix punt en què estava abans: cal una implicació de la subjectivitat en les regles i l'esperit d'aquestes. Altrament, el resultat nuarà l'abisme entre l'excel·lència com a capacitat —i la virtut —com a respecte a les regles del joc. I moderns i postmoderns escolliran l'excel·lència per sobre de la virtut. Continuarà sospitosa que, d'alguna manera, l'ètica l'ir extraordinàriament en aquest camp sol anar acompanyat d'una manca de virtut. En definitiva, la presa de posició ètica és la condició de possibilitat de la identificació de l'excel·lència i de virtut, i no a l'inrevés: no hi ha aquesta presa de posició, el respecte a les regles del joc queda anul·lat per la simple preocupació de guanyar —sigui com sigui—.

En la nostra opinió, el llibre de Macintyre demostra el contrari del que proposava: la impossibilitat actual de aquella virtut aristotèlica. El jo modern s'hi interposa i la subjectivització i tractament de tota problemàtica moral sembla irreversible. La seva proposta podria ser —certament— una solució, però molt difícilment és una solució a què pot aspirar la nostra ètica.

Afrontar els actes

Ara bé, això no implica que sigui impossible la superació de la fal·làcia ètica que assenyalàvem. La subjectivitat o el jo postmodern, per molt que vulgui mantenir-se al marge de les conseqüències dels seus actes, els d'acabar afrontant. L'estètica no pot obviar permanentment l'ètica, tanmateix el "jo subjectiu" pot pretendre mantenir-se al marge dels seus actes. Així clar encara que només sigui per aquell que diu "qui calla atorga pau" i aquell qui no escolta, també escolta.

Que no es crea res de res, alhora que es fa pràcticament sempre